

ההתערבות התרפויטית הראשונית

6.1 תרפיה משפחתית וגישה משפחתית

תרפיסטים משפחתיים המתייחסים להתעלות המינית בילדים כאל תסמונת של תפקוד לקוי במשפחה, לוקחים על עצמם יותר ויותר את משימת הטיפול בילדים שנפלו קורבן להתעלות מינית ובמשפחותיהם (לוסטיג ואחרים 1966), איסט ומאנדל (1968), גאטיאל ואייברי (1977), רוזנפלד (1979), פרייס (1984). הם תיארו גישות וטכניקות לתרפיה משפחתית משולבת (conjoint family therapy) כתרפיה המועדפת במקרים של התעלות מינית בילדים (מאצוטקה ואחרים 1967). אלכסנדר (1985). ההיבט המטריד של מרבית הגישות לתרפיה משפחתית בתחום ההתעלות המינית בילדים הוא הזנחת ההיבטים הליניאריים, המשפטיים וההגנתיים של הבעיה והיעדר הערכה להיבטים אלה. תרפיסטים משפחתיים מסתכנים בניהול "תרפיה אנטי-תרפויטית", בתצטרפות למערכת הסודיות המשפחתית כנגד התערבות חוקית כאשר הם מטפלים רק בהיבטים האינטראקטיביים של התפקוד הלקוי של המשפחה בהתעלות המינית בילדים כתסמונת של סודיות והתמכרות.

כאשר טיפול לראשונה בקורבנות התעלות מינית ובמשפחותיהם ניסיתי בעצמי ל"התחכם" ולהימנע מלשתף פעולה עם סוכנות חוק ומשפט, תוך שאני מטפל במקרים אלה על פי תרפיה משפחתית מסורתית. האמנתי שהשתתפות המשפחה בתרפיה ושיתוף הפעולה מצידה היו סימן לכך שהתעלות המינית הופסקה. חשתי מבוויש ונבוך כאשר גיליתי מאוחר יותר שהתעלות המינית נמשכה בזמן התרפיה באופן מחמיר יותר ותחת איומים גורמים כלפי הילדים, אשר שמרו על הסוד מכיוון שהמתעללים איימו להעניש אותם אם יחשפו אותה. הדבר לימד אותי שגישת תרפיה משפחתית, המטפלת רק בהיבטי היחסים האינטראקטיביים במשפחה, היתה מסוגרת צרה מדי. אני כתרפיסט הפכתי לחלק ממערכת הסודיות של המשפחה במסגרתה נשאר הקורבן ללא הגנה מפני התעלות נוספת. בהקשר מערכתי רחב

יותר היתה התרפיה המשפחתית שניהלת תרפיה אנטי-תרפויטית ולמעשה, מבחינה הקשרית היא סיפקה לאב רשות משתמעת להמשיך בהתעללות המינית, תוך נזק גובר לקורבן וצמצום סיכוי חשיפת האב.

התעללות מינית בילדים במשפחה היא ברמה האינטראקטיבית סימפטום של תפקוד משפחתי לקוי. בדמה המשפחתי זהו פשע המפעיל את המערכת המשפטית כנגד המתעלל ואת שירותי ההגנה לטובת הילדה. גישה של תרפיה משפחתית יכולה לטפל רק בהיבטי היחסים של ההתעללות המינית בילדים. גישה משפחתית צריכה לשלב היבטים ליניאריים של הלכיס משפטיים והגנתיים והיבטים מעגליים של יחסים במשפחה במסגרת התערבות תרפויטית ראשונית על-מערכתית. ההתערבות התרפויטית הראשונית מבוססת על ששת ההנחות הבאות:

1. ילדים הינם תלויים מבנית בדמויות הוריות במשפחתם המקורית או במשפחות חלופיות. ילדים אינם יכולים לטפל בעצמם. גישה בעלת אוריינטציה למשפחה בהתעללות מינית בילדים מתחשבת בקשר הממשי של הילדים להוריהם המתעללים והלא-מתעללים ולבני המשפחה האחרים. היא מטפלת בצורך של הילדים במטפלים.

2. גישה משפחתית רב-מקצועית להתעללות מינית בילדים מטפלת תרפיה משפחתית משולבת רק בהיבטים המעגליים של יחסי המשפחה הלקויים. תרפיסטים משפחתיים אינם יכולים לעולם לקבל על עצמם אחריות כלפי נושאי חוק והגנה. הם אינם מסוגלים להבטיח לקורבן הגנה מפני התעללות מינית נוספת ללא סיוע משפטי וחוקי.

בהתעללות מינית בילדים כתסמונת משולבת של ילדיות והתמכרות, הופכים תרפיסטים משפחתיים ללא-יעילים במסגרת משימתם התרפויטית החולמת, שהיא יצירת שינויים ביחסים במשפחה, כאשר הם מצטרפים לקשר הסודיות של המערכת המשפחתית כנגד עמיתים אחרים ברשת המקצועית. יש צורך בשיתוף פעולה הדוק ואינטגרלי בין סוכנויות החוק, שירותי ההגנה והתרפיסטים, שיתוף פעולה בר מתקשרים עובדים תרפיסטיים ועובדי הגנה באופן משלים זה עם זה, במקום לבצע את עבודתם כאילו היא מנוגדת לעבודת עמיתיהם וסותרת אותה.

3. גישה משפחתית על-מערכתית ממשיגה את המרכיבים הלקויים בהתעללות מינית בילדים ברמה המשפחתית ובקשר של יחסי המשפחה. באמצעות השימוש בפרספקטיבה משפחתית ניתן לזכור בכל נקודה שהיא בהתערבות את התהליך המשפחתי החיוני. בכל הנוגע לטיפול, תרפיה משפחתית משולבת היא רק אחת מצורות תרפיה מקבילות אחרות בהקשר הרחב יותר של מסגרת

משפטית, חוקית ותרפויטית אינטגרלית. תרפיה משפחתית לבדה תיצור ללא ספק נתק ברשת המקצועית ותעורר קונפליקטים-בין-לניגים המזמנים הפרעון בדרכים מנוגדות וסימטריות מצד מערכות מקצועיות חוקיות, משפטיות ולא מעורבות אחרות. בניגוד לכך, מאפשרת גישה על-מערכתית היבדלות. בהיותו מונחית על ידי מסרות שהוגדרו בבהירות במסגרת ההתערבות התרפויטית הראשונית הכללית, עשויה עבודתן של סוכנויות חוק ומשפט להיות חיונית לשכ הצלחה תרפויטית, לא פחות מהתרפיה עצמה.

4. גישה על-מערכתית עורכת הבחנה ברורה בין המשגת ההתעללות המינית בילדים כתסמונת הנשמרת על ידי תפקודה הלקוי של המשפחה ובין ההתערבות המפעילה צורות תרפיה מקבילות ושוונות. בניגוד לגישות רבות לתרפיה המשפחתית, אנו יכולים להבדיל בברור מבחינה מושגית בין המשימה של הערכת המשפחה המובילה לקריטריונים מפורשים לשיפור התרפיה העשויים לכלול מגוון רחב של טכניקות שונות והקשרים שונים של תרפיה משפחתית על פי צרכי המשפחה לבין מיומנותו של התרפיסט והאוריינטציה שלו (פרניס ואחרים, 1983; גלאור ואחרים, 1984). כך נשמר במלואו הרעיון החשוב כי כל הערכה משפחתית היא גם תרפיה משפחתית וכי כל תרפיה זקוקה להערכה מתמשכת.

ההערכה הכוללת ודרך העבודה שלה אוריינטציה למטרה מאפשרים לנו לדעת מתי הופכת תרפיה משפחתית בהקשר הלא-נכון לתרפיה אנטי-תרפויטית מזיקה, ממש כפי שהם מאפשרים לנו לראות שפעולה משפטית וחוקית ליניארית בהקשר המתאים מהווה לא-תרפיה תרפויטית במידה רבה (ראה "התהליך הבין-מקצועי בהקשרו", 5.2).

5. הבעיות המיוחדות של ההתעללות המינית בילדים כתסמונת של סודיות והתמכרות מחייבות שימוש מתאים בצורות תרפיה שונות הכוללות תרפיה משפחתית, תרפיה קבוצתית ופרטנית. השאלה האם צורות התרפיה השונות הינן תרפויטיות או לא-תרפויטיות והאם הן מצליחות או מסתיימות בהפסקת התרפיה או בכשלונה, אינה תלויה בראש ובראשונה בתפקוד המשפחה או בטבען של צורות התרפיה השונות. תוצאה מוצלחת או כשלון של צורות שונות של אופני טיפול תלויים בראש ובראשונה באיכות שיתוף הפעולה שבין התרפיסטים השונים המנסים לעתים קרובות למדי, ומתוך זלזול הדדי, לחתור זה תחת זה ככל שהם יכולים. אנו זקוקים לשימוש הולם בצורות שונות של תרפיה כדי להשיג את המטרות והצעדים המפורשים והאופרטיביים של ההתערבות התרפויטית הראשונית. בצורות תרפיה משלמות בתוך המסגרת העל-מערכתית הכוללת, נעשה שימוש בתרפיה משפחתית משולבת, בעבודה עם תת-קבוצות

6.2 מטרות וצעדים בהתערבות התרפויטית הראשונית

מטרת ההתערבות התרפויטית הראשונית היא לשנות יחסים במשפחה ולא להגשיש את המתעללים או להרחיק ילדים מביתם, כצעדים מבודדים בזכות עצמם (ראה "שלושה סוגי התערבות בסיסיים", 4.1). בניגוד לכך, אין ההתערבות התרפויטית הראשונית מונעת את מעורבותם של שירותי הגנה ושל סוכנויות חוק. ההיפך הוא הנכון; לעתים קרובות ניתן יהיה להשיג את צעדי הטיפול הבאים רק אם התהליך התרפויטי והמסגרת התרפויטית יזכו לתמיכה ולהגנה על ידי צעדים חוקיים ומשפטיים.

חשוב לזוהר את המטרות והצעדים הבסיסיים בהתערבות התרפויטית הראשונית כדי להקל על השינוי התרפויטי ביחסים במשפחה, במשפחות בהן מתרחשת התעללות מינית בילדים. פעולות כל הסוכנויות המעורבות, מהמשטרה ועד לתרפיסטים, צריכות להתקשר למטרות ולצעדים הכלליים האלה של גישת טיפול בעלת אוריינטציה למשפחה. יש לשמר תמיד את התהליך המשפחתי ואת הפרספקטיבה המשפחתית, למרות שייחבן והאמצעים, המסגרת, ההקשר והטכניקות ישתנו בהתאם לכל מקרה ספציפי ולתוכנו.

המטרות והצעדים הבסיסיים של ההתערבות התרפויטית הראשונית ישארו דומים ביותר עבור כל המשפחות בהן מתרחשת התעללות מינית בילדים, אך הרצף בו יושגו מטרות וצעדים מסויימים עשוי להיות שונה ביותר בהתאם למצב המסויים והיחודי בכל משפחה ומשפחה. ייתכן וצעדים מוקדמים יתבצעו מאוחר יותר ולהיפך. שבעה צעדי הטיפול והמטרות הבאים יוצרים בסיס להתערבות התרפויטית הראשונית.

1. מיניעת התעללות מינית נוספת

הצעד הראשון בתרפיה חייב להיות מיניעת התעללות מינית נוספת. בהתעללות מינית בילדים כתסמנות משולבת של סודיות והתמכרות מחייב צעד זה, במרבית המקרים, הפרדה ראשונית וזמנית בין המתעלל והקורבן במשך ההתערבות במשבר. רצוי שהאב או המתעללים האחרים, כמבוגרים האחראים להתעללות, יעזבו את המשפחה ושהילד ישאר בביתו. כבר בנקודה זו יש צורך בשיתוף פעולה מצד סוכנויות משפטיות ותרפויטיות כדי להשיג צעד ראשון זה. ייתכן ויהיה צורך בצו משפטי שיחייב את המתעלל לעזוב את בית באופן זמני כחלק מהתהליך התרפויטי וכדי למנוע התעללות נוספת ותרפיה אנטי-תרפויטית, כאשר הילד והמתעלל נשארים יחד בבית במשך השלבים הראשוניים של התרפיה.

במשפחה ובעבודה קבוצתית ופרטנית.

6. כמו כן, הגישה משפחתית להתעללות מינית לוקחת בחשבון שמרכיבים רבים בתהליך המשפחתי במשך הטיפול בהתעללות חוץ-משפחתית דומים במקרים רבים לאלה שבהתעללות תוך-משפחתית (ראה "התעללות מינית חוץ-משפחתית בילדים", פרק 13).

א-היכולת להבחין בין גישת תרפיה משפחתית וגישה משפחתית על-מערכתית עשוי לגרום לבעיות חמורות בשיתוף הפעולה שבין תרפיסטים משפחתיים ואנשי מקצוע אחרים. אני עצמי חזרתי פעמים רבות על שתי טענות משמעותיות, ועדיין אני רואה אותן מתרחשות ללא הרף. תרפיסטים משפחתיים המטפלים במשפחות בנוכחות אנשי חוק או משפט מנהלים את הפגישות לעתים קרובות כאילו הם מנהלים תרפיה משפחתית ולא התייעצות. ניהול תרפיה משפחתית בנוכחות עמיתים-אנשי מקצוע חוזרת, ברמה גבוהה יותר, על השיגאה השכיחה אותה ביצעו רבים בתחילת התרפיה המשפחתית, כאשר לא זיהו תרפיסטים משפחתיים את ההבדל האיכותי שבין תרפיה פרטנית ותרפיה משפחתית וניהלו לעתים קרובות תרפיה פרטנית בנוכחות המשפחה. התייעצות בנוכחות עמיתים, העושה שימוש מלא בתהליך המקצועי-משפחתי, יוצרת מימד חדש של עבודה מערכתית הזקוקה לתפיסות ולדרכי עבודה חדשות. הטיפול והשימוש המלא בתהליך המקצועי האמיתי של התייעצות הנו שונה מהתרפיה משפחתית כפי שהתרפיה המשפחתית שונה מהעבודה הפרטנית (ראה "תהליכים בין-מקצועיים", 5.1; "תרפיה והתייעצות", 5.4).

התייעצות לעמיתים כאילו היו מטופלים הינה הטעות הבסיסית השניה עליה חוזרים בקלות רבה תרפיסטים משפחתיים. התנהגות זו, שהיא ~~בלתי-הולמת~~ ולא-מקצועית למדי, במרבית המקרים אינה תוצאה של כוונה זדונית. מקורה בבלבול שבין שני הביטים שונים וחשובים אותם מייצגים אנשי המקצוע המטפלים במשפחה. תחילה, הם מייצגים את התהליך-המשפחתי המשותף, וקונפליקטים-בין-נציגים הנובעים ממנו, במסגרתם אימצו אנשי המקצוע לעצמם הביטים של התהליך המשפחתי. במובן זה הם אכן מייצגים את המשפחה ואת התהליך המשפחתי. אולם, אנשי המקצוע אינם המשפחה. אם הם מייצגים את התהליך המשפחתי. עמיתים מקצועיים הם עמיתים מקצועיים לכל דבר. אסור לשכוח עובדה זו, ולא רק מכיוון שעלינו לשמור על הערכה כלפי עמיתינו. עלינו גם להבין הבנה מלאה את התהליך הבין-מקצועי האמיתי כדי להגיע לפתרון-קונפליקט-בין-נציגים ולפתרונות תרפויטיים מקדימים לתפקוד המשפחתי הלקוי במסגרת הרשת המקצועית.

3. לקיחת אחריות הורית להתעללות

כבסיס לכל תרפיה נוספת, על המתעלל לקבל על עצמו אחריות מלאה ובלעדית להתעללות המינית בשלבים הראשוניים של התרפיה. אין הכוונה שהמתעלל הוא המשתתף הפעיל היחיד וכי הקורבן הוא פסיבי לחלוטין בהתעללות, או שייחון והאם לא ידעה דבר לגבי המתרחש. כל הקורבנות הינם משתתפים בהתעללות ובמספר מקרים של התעללות מינית ארוכת-טווח, אפשר והילדים גם מילאו תפקיד פעיל בשלב מסויים. אך אין זה משנה מה עשה הקורבן במסגרת אינטראקטיבית ההתעללות ומה לא עשה, ובין אם ידעה האם או לא; האחריות להתעללות המינית עצמה לעולם אינה נופלת על הקורבן או על האם. תמיד, ובכל הנסיבות, היא נופלת באופן בלעדי על המתעלל. (ראה "אחריות, השתתפות, רגשות אשמה, כוח והטלת אשמה", 1.2).

ברגע בו מקבל המתעלל אחריות בלעדית להתעללות המינית, הוא הופך, כאב, לאב אמיתי לילדתו. על ידי קבלת אחריות בלעדית להתעללות, עובר המתעלל לעמדה הורית. הילדה, בתורה, שבה חזרה לעמדה של היותה ילדה. השינוי בעמדת המתעלל, משותף-מדומה להורה, מסייע לילדה לפרוק מעליה את תחושת האחריות להתעללות ומכונן את המתעלל כמטפל אחראי בתפקיד הורי. "פגישת האחריות" עם המתעלל צריכה להתרחש גם כאשר המתעלל אינו האב, ואם הדבר מתאפשר, גם במקרים של התעללות חוץ-משפחתית. (ראה "תסמונת עמי ותמי והתעללות מינית על ידי אחים", 14.12; "התעללות מינית חוץ-משפחתית בילדים", פרק 13).

4. אחריות הורית לטיפול כללי

שוב ששני ההורים יהיו נוכחים בפגישה המשפחתית הראשונה בה דנים בהתעללות. למרות שהמתעלל נושא באחריות בלעדית להתעללות, הורים לא-מתעללים ומתעללים חייבים לקבל אחריות שווה כזוג הורי לטיפול הכללי בילדיהם. כיוון עובדת אחריותם כהורים כלפי ילדיהם אינה מאששת את היותם שותפים זוגיים. צעד זה יבוא מאוחר יותר. העבודה הראשונית צריכה להתרכז בגבולות בין-דוריים ובתפקוד ההורים, ולא ביחסי הזוגיות של ההורים (ראה "תגובות שונות לחשיפה ולטיפול", 3.3).

ההבחנה בין הזוג הנשוי לזוג ההורי היא בעלת חשיבות ראשונה במעלה. ההורים עשויים להתגרש. הם תמיד ישארו הורים, גם אם אחד מהם אינו פעיל, במשפחת בהן נפרדו בני הזוג או התגרשו. לעתים חשוב ביותר לשמור במסגרת התרפיה, ומסיבות מעשיות, שני תפקודים בוגרים נבדלים אלה. הורים הנמצאים בקונפליקט

למרות שתמיד יש לשקול תחילה את הרחקת המתעלל, אפשר ולא יהיה צורך בכך כאשר ילדים מבוגרים יותר חושפים התעללות מינית ואינם רוצים לשוב לביתם, או כאשר האם או המשפחה כולה דוחים את הקורבן והופכים אותו לשעיר לעזאזל ובמקרה שכזה עדיף שבשעת ההתערבות במשבר יוצא הקורבן מביטו. היותי עד למספר מקרים בהם קונפליקט בין האם והקורבן היה עז עז עד כי היה על הקורבן לעזוב את המשפחה. אף על פי כן, תמיד עלינו לסתור ולפעול לקראת גישות בהן המתעלל הוא היוצא מן הבית ולא הקורבן.

במידה והקורבן הוא המורחק מהבית לאחר החשיפה הראשונית, קיימת סכנה של הפעלת דינמיקות של התערבות-הגנה ראשונית, תוך סכנה של נזק פסיכולוגי משני לקורבן, כאשר מקום המגורים החדש שלו לא מעוגן היטב במסגרת התערבות תרפויטית ראשונית (ראה "שלושה סוגי התערבות בסיסיים", 4.1).

התערבות-הגנה ראשונית משמעותה עונש כפול לקורבן. אם יוצא הקורבן מביטו יש צורך לקוטט בצעדים זהירים כדי להבטיח גישה קבועה וחופשית לאם, לקרובי המשפחה ולדמויות חשובות אחרות שבחיי הקורבן. בשעות משבר, הרשת החברתית עשויה לעתים לספק חלק חשוב של הסביבה המינהגת כנגד נזק פסיכולוגי משני, במיוחד עבור ילדים גדולים יותר ובני נוער. סביבה חברתית זו כוללת במיוחד חברי ומורים מבית הספר. (ראה "משבר החשיפה - משבר אנשי המקצוע והמשבר המשפחתי", 8.1; פסקאות העוסקות במקום מגורים הרחק מהבית, 10.2, 10.3, 10.4).

2. כיוון עובדות ההתעללות וכיוון ההתעללות כמציאות משפחתית משותפת.

בעד השני בטיפול בהתעללות מינית בילדים כתסמונת משולבת של סודיות והתמכרות יש צורך לכונן את עובדות ההתעללות כדי לקבוע אותה כעובדה פסיכולוגית וכמציאות משפחתית. עלינו לסייע לילדה ולמשפחה למצוא שפה מינית מפורשת. ילדים, הורים ומשפחות צריכים להשתמש בשפה מינית מפורשת בה ייתכן ולא השתמשו לפני כן מעולם. ייתכן ויהיה עליהם לתאר אירועים בשעה שהם חסרים את המלים ואת השפה המתאימה. חשוב, איפוא, לתת למשפחה רשות מפורשת לתקשר בכל הנוגע להתעללות. על ידי שימוש בשפה מינית מפורשת בעצמנו, אנו מעבירים למשפחה מסר כי הם יודעים כיצד לדבר על נושא קשה ביותר זה. מתן רשות מפורשת לתקשר בכל הנוגע להתעללות מינית מחייב שאנשי המקצוע יהיו מסוגלים לדבר בגלוי ולהתבטא כהלכה לגבי אקטים מיניים מפורשים בפני המשפחה (ראה "הקדמה").

עושים לעתים קרובות שימוש בטיעוני זוגיות כדי להימנע מנושאי אחריות הורית, ממש כפי שהם משתמשים בקונפליקט ההורי כדי להימנע מלהתמודד עם בעיות זוגיות כאשר עולים נושאים הקשורים בנישואים.

בשלב מוקדם בתרפיה עלינו להבהיר להורים שיהיה צורך לטפל בנושאים זוגיים, במיוחד בשאלת הפירוד והגירושים, אך שדבר זה יקרה מאוחר יותר. בנקודה זו בתרפיה הנושא העומד על הפרק הוא האם שני ההורים מעוניינים להשאר מעורבים כהורים והאם הם רוצים לקבל אחריות לטיפול ההורי בילדיהם מבלי להתחשב במצב הנוכחי או העתידי של חיי הנישואים שלהם. כאשר עוזב האב את בית המשפחה למשך ההתערבות במשבר ואינו לוקח חלק בטיפול היומיומי, אלא מעניק לילדה הזדמנות להישאר בביתה ולחוש בטוחה, הוא מבצע פעולה הורית ביותר. בהתאם לכך, אחת מהתגובות האמהיות ביותר עשויה להתרחש כאשר האם נמנעת מלתבוע הליכי גירושים מיידיים גם אם מנקודת מבטה היא עשויה לרצות לעשות זאת. דבר זה עשוי להעניק לקורבן את המרחב בו הוא יכול להתמודד עם ההתעללות ועם חשיפתה ללא כלכל וטראומה נוספים אותם עלולים לגרום הליכי גירושים המתרחשים בשלב מוקדם.

5. עבודה עם הצמד אם-קורבן

לאחר שהתעללות מינית נוספת בין האב לילדה נמנעה ושני ההורים קיבלו אחריות הורית שווה, צריכה התרפיה להתמקד ביחסים שבין האם לילדה. העבודה על יחסי האם והילדה היא הן תרפויטית והן מנענית. היא מכוונת להפיכת האם לאדם מוגן יותר ומרכזי יותר מבחינה רגשית, אדם שהילדה יודעת שיאמין לה ולא יזחה אותה כאשר היא מססה למצוא הגנה במקרה של התחדשות ההתעללות.

בתהליך העבודה הזוגית עם האם והילדה, צצים ועולים לעתים קרובות שני נושאים מרכזיים. הראשון הוא רגשות האשמה של האם ותחושתה שהיא נכשלה בתפקידה להגן על ילדתה מפני ההתעללות, והצורך של הילדה להיות בטוחה שהאם תהיה מסוגלת להקשיב למה שארע לילדה ולהגן עליה בעתיד. רק מספר קטן ביותר של אמהות מעורב באופן פעיל כמתעללות בעצמן ולא רבות יודעות במודע שמתרחשת התעללות ומאפשרות לה להמשיך בגלוי. אולם, במקרים רבים של התעללות מינית ממושכת במשפחה, בשלב מסוים סיפרו הבנות לאמהותיהן את דבר ההתעללות, או שהאמהות ידעו עליה בדרכים אחרות. נסיונותיה הקודמים של הילדה לחשוף את המתרחש צצים ועולים בדרך כלל בתרפיה כאשר מתמודדים עם נושאים של טיפול אמהי ואכזבה במסגרת הפגישות המשפחתיות או בפגישות עם צמד האם והילדה בלבד. אמהות צריכות ללמוד לזהות ולהעריך את צרכיה הרגשיים של הילדה ואת

הצורך שלה בהגנה, באופן כללי ובנוגע להתעללות. הנושא השני הוא היריבות המרה לעתים שבין האם והילדה. זאת אינה מתרחשת רק בין אמהות ובנות בגיל ההתבגרות. אמהות עשויות לחוש רגשות תחרותיים עזים גם כלפי ילדים צעירים ביותר. אם אחת שבתה בת השלוש סבלה מהתעללות מינית מידי האב במשך יותר משנה, התבטאה באופן טיפוסי: "אני באמת כועסת עליה. היא כל כך מפותחת יחסית לגילה. היא לא באה לספר לי ואני פשוט מאשימה אותה". לאחר מכן, אמרה האם שהיא מסוגלת להבין באופן אינטלקטואלי עד כמה תגובתה אינה הולמת, אך למרות זאת היא כועסת מאד, וחשה רגשות יריבות עזים כלפי בתה בת השלוש. תגובות עזות של אמהות גם כלפי בנים שנפלו קורבן להתעללות מינית מצביעות על כך שליריבות מרכיבים רגשיים עמוקים הרבה יותר הטמונים באובדן קשרים ויחסים רגשיים חשובים.

במקרה אחד הציגה נערה בת ארבע-עשרה מכתבים שכתב לה אביה ואמרה בנימת נאחון: "את מי הוא אוהב, אותה או אותי?". במקרה אחר, אמרה לפתע נערה בת חמש-עשרה: "ולמי שדיים יפים יותר, לאמא או לי?". רגעים אלה, ורגעים בהם מאשימים ילדים את האמהות על כך שלא הגנו עליהם מן המתעלל, הינם מצבים התאבדות. בשלב זה בתרפיה, זקוקות האמהות לעתים קרובות לסיוע ולתמיכה אינטנסיביים כבני אדם בפני עצמן.

6. עבודה עם ההורים כבני-זוג

לאחר שדנו תחילה נושאים הוריים באופן נפרד, ניתן לפנות לבעיות בחיי הנישואים. בזמן הטיפול בבעיות אלה, יוצר הפיצול בין הציפיות הרגשיות והמיניות של בני הזוג זה כלפי זה את המיקוד המרכזי של העבודה.

כדי להימנע מקונפליקטים בנוגע לבעיות-זוגיות מיניות ורגשיות, עשויים שני בני הזוג לחבור יחד בנסיונות להפוך את הקורבן לשעיר לעזאזל כרע מבחינה מסרית. הורים מנסים לעתים קרובות לזיזם התערבות-הגנה ראשונית במסגרתה הם מכחישים כל בעיות זוגיות ומטילים את כל האשמה על הקורבן. כך הם נמנעים מלהתמודד עם קונפליקט זוגי מאיים ובלתי נסבל במשפחות המקיימות דפוס כללי של הימנעות מקונפליקט. בניגוד לכך, כך נחסם שינוי ביחסים במשפחות בהן משמשת ההתעללות המינית בילדים לוויסות קונפליקט זוגי. (ראה "דפוס משפחתי", 3:2; "המשפחה והרשת המקצועית", פרק 4).

חשוב לזכור שבמשבר החשיפה הראשוני, אמהות בהיותן מובלבלות בין תפקידן כחורה ותפקידן כבנות זוג, נוטות לחלטי כי עליהן לתבוע גירושים מידיים, ומגיבות

על ידי כך לציפיות המוסרניות שלהן עצמן או לציפיות אנשי המקצוע. כהורה הן דורשות או גירויים מיידיים, בעוד שכבנות זוג עשוי קשר הנישואים שלהן אל המתעלל להיות חזק כתמיד. לעתים קרובות, בגלל הכלכל שחשים אנשי המקצוע והמשפחות לגבי ההיבטים הנפרדים של התפקיד הזוגי והתפקיד כהורה, מתקבלות דרישות חפוזות לגירויים בשמחה על ידי כל הצדדים.

לאחר שחולף הלם החשיפה הראשוני, מגלות אמהות לעתים קרובות כי הן קשורות עדיין למתעלל. בעקבות לחץ מוסרי ובהשפעת אנשי המקצוע חשות אמהות במקרים רבים שהן אינן מסוגלות להודות בגלוי ברגשות מובנים של בדידות וכי הן מתגעגעות למתעלל כבן זוג, כשותף וכמפרנס. אנשי המקצוע צריכים, איפוא, לבחון את הגישות המוסריות שלהם. ייתכן והם מתקשים לבצע את המשימה החשובה בה הם צריכים לציין בפני האמהות שהדחייה הראשונית שלהן את בעלה עשויה להיות מסייעת ביותר בהגנה על הקורבן ובקידום תפקידן כמיניות וכאמהות. אך חשוב גם לאפשר לאמהות להתגעגע למתעלל כבן זוג, גם אם היא דוחה כל מחשבות געגוע במשבר החשיפה הראשוני. אחרת אנו מסתכנים במצב השכיח בו חוברים בני זוג יחד תחת מעטה סודיות מחודש כנגד הרשת המקצועית, ולעתים קרובות מצליחים לחבל בהתערבות התרפויטית הראשונית. מתן רשות לאמהות להתגעגע אל המתעלל כבן הזוג הוא ענין נפרד לחלוטין מהתוצאה הסופית של התרפיה, העשויה בהחלט להסתיים בגירויים תרפויטיים של ההורים כבני זוג. (ראה "אמהות הרוצות גירויים מיידיים", 10.5).

הנושא העיקרי העומד בפני המתעללים הוא התמודדות כנה לחלוטין עם אחריותם הבלעדית להתעללות המינית בפני נשותיהם. ייתכן ומתעללים יביעו צער על מה שעוללו. לעתים קרובות, בעקבות קבלת האחריות הראשונית, מנסים מתעללים להפחית בערך מעשיהם בפני נשותיהם או אפילו להאשים אותן. התמודדות כנה עם מעשיהם כבעלים, כלפי נשותיהם כבנות-זוג, הוא תהליך ארוך ממנו מנסים מתעללים להימנע לעתים קרובות. הם משתמשים באסטרטגיות של התמקחות, פיתוי, האשמות, ביטול וצעדי הגנה אחרים, המצביעים על כך שמבחינה פסיכולוגית הם מכחישים עדיין את ההתעללות המינית ואת תפקידם בה, אפילו זמן רב לאחר ההודאה הראשונית באחריות למעשיהם. (ראה "עבודה עם מתעללים", 7.4).

7. עבודה עם הצמד אב-קורבן

ברגע בו טופלו בעיות בסיסיות שבין האם והילדה ובין האב והאם, קל יותר לחזור לעבודה עם הצמד אב-קורבן. לאחר ששברנו את מעטה הסודיות ולאחר שטיפלנו

בהיבטים של תסמונת ההתמכרות של המתעלל באמצעות צורות תרפיה מקבילות הכוללות פגישות משפחתיות, פגישות קבוצתיות ובמידת הצורך תרפיה פרטנית, הופך הטיפול ביחסי ההתעללות שבין האב לילדה לנושא שהוא אינו כה מסובך (ראה "צורות תרפיה מקבילות", 7.1).

לאחר החשיפה, עשויה הילדה להתנסות בשלב ראשוני של שנאה ודחייה כלפי המתעלל. דרגת הקשר של הקורבן לאב עשויה, למרות כל זאת, להיות חזקה ביותר, במיוחד במקרים של התעללות מינית ממושכת. קשרים חזקים ביותר. לעתים מתקשים פסיכולוגית הם עדיין, למרות הכל, קשרים חזקים ביותר. לעתים מתקשים תרפויטים להתמודד עם היבטים חיוביים ביחסים שבין הילדה למתעלל. אם הילדה מטופלת באופן תרפויטי ולא הופכת אובייקט להשלכות, לדעות הקדומות ולשיפוט המוסרי האישי של התרפויטים עצמם, יש לאפשר היבטים חיוביים בקשר שבין המתעלל לקורבנו ולעורדם.

כדי לאפשר התפתחות רגשית נורמלית של ילדים שנפלו קורבן להתעללות מינית, יש הכרח לאפשר להם להתמודד עם אכזבת ציפיותיהם ליחסים טובים ורגשיים כלפי דמויות אב. חיוני, איפוא, שכל ילד שנפל קורבן להתעללות מינית יוכל לבנות או לבנות מחדש יחסים רגשיים בעל-אמון עם האב וכלפי דמויות-אב, כלומר יחסים שאינם מסתיימים בהתעללות מינית. ההתנסות ביחסים רגשיים מלאי-אמון עם גברים, שאינם מפירים גבולות בין-דוריים, חשובה ליכולתה של הילדה לפתח יחסי-אמון עם גברים לכשתגדל, ממש כפי שחשוב שהילדה תפתח אמון בסיעוד רגשי ובהגנה המוענקים על ידי דמויות אמהיות. אמון זה חיוני להתפתחותם העתידית של יחסים בוגרים, גלויים ומלאי-אמון עם נשים.

6.2.1 דוגמה קלינית: משפחת כ'

ברברה, נערה בת ארבע-עשרה, סיפרה לחברה בבית הספר שאביה מתעלל בה מינית. דבר זה הועבר באופן לא-ישיר למורה ולמנהל בית הספר. המנהל חשב על התוצאות האפשריות של חשיפה מלאה והתקשר מיד לעובדת הסוציאלית, שבתורה התקשרה למעון במקרה ויהיה צורך להעביר את הנערה לשם. כאשר חשפה ברברה חשיפה מלאה את ההתעללות המינית, היא אכן פחדה לשוב לביתה.

1. מניעת ההתעללות

ברברה הובאה ישירות מכית הספר אל המעון, והובטח לה שאביה לא יורשה לראותה ללא הכנה מוקדמת וללא הסכמתה.

2. כינון אחריות האב להתעללות

המשטרה, לאחר שהתקשרה עם בית הספר ועם השירותים החברתיים בפגישה שקדמה להתערבות אשר נערכה בבית הספר, פגשה בשני ההורים ועימתה את האב עם האשמה של התעללות מינית. מר' כ' הודה בביצוע משגל ואגילי בבתו וקיבל אחריות למעשהו. הוא שוחרר בערבות. הוגש צו שמנע ממנו גישה חופשית לבתו ללא פיקוח מקצועי. העובדת הסוציאלית פגשה במרת' כ' בביתה. היא היתה מוועזעת, ואמרה שלא היתה מודעת כלל להתעללות. במשבר החשיפה החמור חש האב רגשות אשמה עזים ביותר והגיב בהבעת רצון להתאבד. תגובת שני ההורים היתה טיפוסית לתגובת הורים במשפחות בהן קיים דפוס הימנעות מקונפליקט. העובדת הסוציאלית שלחה את שני ההורים ליחידת המשבר כדי שישוחחו עם צוות הטיפול. בנקודה זו, אמר הצוות לברברה שאביה הודה בהתעללות.

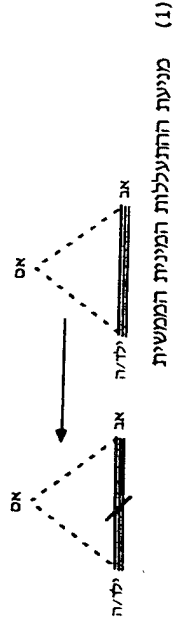
3. ההורים מקבלים על עצמם אחריות הורית

בראיון הראשון דנו ההורים בשאלה האם להישאר יחד או לא. תגובתה הראשונה של מרת' כ' היתה רצון לעזוב את בעלה מייד, ולתבוע גירושים. אולם לאחר שצויין בפניהם ההבדל שבין תפקידם הזוגי ובין תפקידם כהורים, הסכימה מרת' כ' להישאר עם בעלה לעת עתה כזוג הורי, לטובת ילדיהם. האם דחתה כל שותפות זוגית עם בעלה, והתרפיה התמקדה בתפקוד ההורי.

4. תגובה מיידית להחרת האיוון במסגרת הזוגית

כאשר קיבל מר' כ' על עצמו אחריות כלפי ההתעללות הוא עבר, כחורה, לאותה רמה הורית כאשתו. אולם, בו-זמנית, צעד זה שיבש את דפוס היחסים הזוגיים. בתוך שעות מרגע חשיפת ההתעללות פיתח מר' כ' נטיות התאבדות. היה זה נסיון מצידו להדיגש את תלותו באשתו ולפנות אליה כאל דמות אם מגינה. מרת' כ' הגיבה בדאגה כפיינית עוד יותר לצרכי בעלה, ובני הזוג יכלו אז להכחיש כל בעיות בחיי הנישואים שלהם.

בנקודה זו בתרפיה, לא קראנו תגר על ליקויי התפקוד ונוקשות היחסים הזוגיים, שכונו מחדש כדי לחזור למצב ההומיאוסטטי. איפשרנו למצב המשפחתי כדי למנוע התמטטות מיידית של הנישואים. לא ניתן היה לעבוד בו-זמנית על ההיבטים ההוריים ועל ההיבטים הזוגיים, וכל נסיון לעשות כן היה גורם להתפרדות מוחלטת

(1) מניעת ההתעללות המינית הממשית

(2) כינון עובדות ההתעללות המינית וכינון ההתעללות המינית כמציאות משפחתית משותפת

(3) האב מקבל אחריות בלעדית להתעללות המינית. עובר לעמדה הורית.

(4) שני ההורים נוטלים אחריות הורית שווה לטיפול בקורבן. גבולות בין-דוריים.

(5) עבודה על יחסי האם והקורבן. נושאים: תמיכה רגשית על ידי האם; אכזבת הקורבן; יריבות.

(6) עבודה על הקונפליקט הזוגי הרגשי-מיני. נושאים: קונפליקט מיני מובלבל עם חוסר-בגרות רגשית ותלות.

(7) עבודה על היחסים שבין האב לקורבן. נושאים: רגשות שנואה ואהבה של הקורבן; קנאת האב בחברי הקורבן; טיפול רגשי הורי

של המשפחה ולכשולן הטיפול. בנקודה זו, כדי לסייע לברברה, היתה המשימה החשובה ביותר התמודדות עם הנושאים ההוריים. הפניה לבני הזוג כהורים היתה באותו הרגע מאיימת פחות מאשר ההתמודדות עם הקונפליקט הזוגי הבסיסי ועם הצרכים הרגשיים האינדיווידואליים המשולבים והלקויים של בני זוג.

5. האם והבת מנסות להתקרב זו לזו

לאחר שברברה הגיעה לטיפול ביחידת המשבר, היא רצתה לראות את אימה. מרת כי הגיבה בחיוב וביקרה את בתה. ברברה קיוותה שהיא תוכל להישאר עם אימה וכי האם תתרגש מאביה. כאשר למדה על החלטת אימה לא לתבוע גירושים מיידים, היא התאכזבה מאד והגיבה בעוינות כלפי אימה.

6. תחרות על האם כבת-ברית

ברברה החלה לחוש מורחקת ממשפחתה. היא חשה שאביה ניצח בתחרות על אימה כבת-ברית. מהתנהגות האם, היה ברור שהשפעת איומי ההתאבדות הראשוניים של האב היתה עזה יותר מהשפעת האשמותיה של ברברה כלפיו.

7. ברברה דוחה את שני הוריה

לאחר שנדחתה על ידי ברברה, הפכה מרת כי עצובה ומאוכזבת יותר ויותר. היא חשה שהיתה אם טובה ושלא הגיע לה להידחות על ידי בתה. למרות שהאב קיבל אחריות מלאה להתעללות, שני ההורים קיבלו אחריות הורית שווה דחו את רצונה של ברברה להפריד בנייהם במסגרת תפקידם ההורי. ברברה פירשה את הסכמת אימה לחלוק באחריות ההורית ואת הודאתה בכך שלא הצליחה למנוע את ההתעללות כהודאה בהתעללות המינית עצמה. ברברה חשה כי שני הוריה איכזבו אותה וכי שניהם אשמים במידה שווה בהתעללות, ולכן דחתה את שניהם.

8. המשפחה מנסה לשנות את הכיוון הבסיסי של ההתערבות

(א) איומה של האם להתנתק מהתרפיה. תחושותיה של מרת כי שהיא נדחתה למרות היותה אם טובה גרמו לה לחוש מזוכאת ביותר ועוררו בה נטיות התאבדות. היתה זו פניה לברברה כדי שתקבל אותה כאם דואגת. רצונות ההתאבדות של מרת

כי גרמו גם לכך שבעלה יתמוך בה כנגד האשמותיה של ברברה כלפיה שהיא אם רעה. בנסיון להסיח את הדעת מאחריותו שלו להתעללות ומכשולו שלו כהורה, הפך מר כי את רגשות האשמה הראשוניים שלו לתוקפנות גלויה כלפי בתו, והתייבב נגדה לצד אישתו.

(ב) איומה של האב להתנתק מהתרפיה. איומי ההתאבדות של מרת כי הפחידו את בעלה. כאשר הגיע לפגישה הבאה, הוא דרש בתוקפנות שברברה תנצל מייד בפני אימה על התנהגותה. הוא זעם ביותר ורצה שהתרפיסט ינקוט בפעולה, באומרו בתוקפנות "כעת הפכה אישתי לקורבן".

התקפתה של ברברה על אימה שיבשה פעם נוספת את דפוס היחסים הקיים שבין הוריה כבני-זוג. מר כי לא היה מסוגל לראות את אשתו בסיבלה והוא לא יכול היה להתמודד עם אחריותו בגרימת כאבה. במקום זאת, הוא איים בפעולה כנגד בתו או כנגד עצמו. הוא הצהיר שביית הכלא יהווה עונש קטן יותר מאשר סבלה של אשתו. לאחר מכן האשים את התרפיסט בכך שעורר את הבעיות במקום לסייע למשפחה.

(ג) הוריים מנסים לחמוך יחד כדי להפוך את ברברה לשעיר לעזאזל, ולגרשה. הוריה של ברברה התאחדו ופנו נגדה. הם חברו יחד בקנוניה בנסיון למצוא פתרון אשר יסלקה מהמשפחה באמצעות התערבות-הגנה ראשונית. היא הפכה לשעיר לעזאזל והוטלה עליה האשמה בכל הנוגע להתעללות ולכל הבעיות העכשוויות של המשפחה. מרת כי העבירה את האשמה ממר כי, באומרה שברברה פיתתה את אביה ושהיא נהנתה מהסקס, ובחרה ביוזעין שלא לספר לאימה על כך. מר כי גונן על אישתו מפני רגשות הכישלון שלה כאשר הכריז שברברה היא בת כפוית טובה.

9. הסכמה לתרפיה

כל צד במשולש נהג בהתגלעות (acting out), בנסיונו להימנע מלהתמודד במסגרת התרפיה עם ההתעללות המינית ועם הבעיות הבסיסיות כמצאות משפחתית. חברי צוות-המשבר הצליחו עד כה להתמודד עם תוקפנות המשפחה, עם עוינות ועם איומי ההתאבדות, מבלי שהם עצמם יסבלו משיעור, מפיצול, או יגררו אל תוך המשבר. הדבר התאפשר באמצעות שיתוף פעולה הדוק בין כל אנשי המקצוע המעורבים. שיתוף הפעולה הדוק של הרשת המקצועית הוביל לפתרון-קונפליקט-בין-נציגים, ולאחר הכנה מסויימת נפגשה המשפחה לשם פגישת קבלת אחריות, ולאחר מכן קיבלה על עצמה את התרפיה. (ראה "המשפחה והרשת המקצועית", פרק 4; "תהליכים בין-מקצועיים", 5.1.)

האשמותיה של מרת כי לגבי אחריותה של בתה להתעללות פסקו בזמן התרפיה. מרת כי הבינה שברברה ניסתה למעשה בתחילת ההתעללות לתקשר שמתרחשת התעללות מינית. מרת כי קראה אז לבתה שקרנית וסירבה להתייחס לדבריה ברצינות. כעת היא עצמה החלה להרגיש אחריות להתעללות. בנקודה זו הפכה מרת כי מדוכאות ביותר וניזקקה לסיוע ולתמיכה רבים כדי להבין שלמרות כל שעשתה או לא עשתה כדי להגן על ברברה מפני ההתעללות מינית, היא מעולם ובשום אופן אינה יכולה להיות אחראית להתעללות עצמה או להיות אשמה בה. אחריות זו היתה מונחת לחלוטין ובאופן בלעדי על כתפי בעלה כמתעלל. העבודה הזוגית עם האם ובתה גילתה שברברה חשה אומללה ביותר, שאימה אינה מבינה אותה ושהיא איזובה אותה. מרת כי מצידה חשה רגשות אשמה וזכאון על כך שלא גוננה על ברברה מפני ההתעללות.

11. יריבות גלויה בין האם והבת

ברברה לא יכלה להמשיך ולהכיל את רגשות האכזבה והבידודת שלה שצו ועלו בתרפיה. פתיחת קונפליקט ברמה של יריבות נשית היתה קלה יותר עבורה מאשר ההתמודדות עם נושא האכזבה מאמה. היריבות הנשית שבין ברברה כבת מתבגרת ובין אימה כאישה בגיל העמידה הוסוותה תחילה באמצעות הקונפליקט שעסק בסיעוד אימה ובהגנה. יריבות בין מרת כי וברברה בכל הקשור למר כי כשותף רגשי צצה ועלתה כאשר הכחישה ברברה את טענות אימה שהיא נהנתה מהמין עם אביה. הקונפליקט שבין האם לבתה הפך לקונפליקט בין שתי נשים יריבות. היה זה נצחון גלוי של ברברה על אימה, כאשר בפגישה פרטנית, אמרה ברברה בפירובוקטיביות, "את מי הוא רוצה יותר, אותה או אותי?"

מרת כי הכירה ברגשות היריבות שלה כנגד בתה והפכה מרירה ודחתה את ברברה. היא הגיעה לנקודה בה, בנצם ובדמעות, אמרה: "אם הייתי מתאבדת, אני יודעת שבעלי היה חובר שוב עם ברברה והם היו ממשיכים במקום בו הפסקו. אני יודעת ששניהם נהנו מזה, וברברה הרי לא סיפרה לי".

12. קונפליקט גלוי בין בני הזוג

היריבות-הגלויה שבין ברברה ואימה הקשתה יותר ויותר על ההורים להמשיך

ולהימנע מלהתמודד עם הקונפליקט הזוגי במסגרת ההגנה שסיפקה התאחדותם כזוג הורי. מרת כי סיפרה ש"מאז שהתקלקלו העניינים עם ברברה, המצב אינו כשורה ביני ובין בעלי. כמעט ואיננו מסוגלים לדבר זה עם זו ואנחנו מתוחים ביותר כאשר אנו ביחד". בשלב המתקדם של התרפיה ניתן היה להתחיל לטפל בבעיות הזוגיות. כעת ניתן היה לטפל בהן ללא הפרעה מצד ההתגלעות הראשונית שבאה בעקבות הלם החשיפה הראשוני ומבלי לבלבל בין הבעיות ההוריות שכללו נושאים של טיפול בברברה ואחריות כלפיה לבין קונפליקט זוגי שלא היה קשור אליה כלל. במשך שלב זה בתרפיה, אמר מר כי שהוא חש תחושות פיזיות משונות בראשו וכי הוא מרגיש נבעת (phobic) בחדר הפגישות. הוא הסביר שחש תחושות דומות כאשר התעלל מינית בברברה, וכמו כן גם בזמנים מסויימים כשהיה צעיר. הוא הפך נבעת ומפוחד יותר ביותר בחדר הפגישות. לאחר אירוע דרמטי בבית, בו חשב מר כי הוא עומד למות, אושפז בבית החולים למשך שלושה ימים בחשד להתקף לב, חשד שלא אומת. פיתוח סימפטומים פסיכוסומטיים אלה הצביע על רמה גבוהה של חזק וחרדה אצל מר כי לגבי הקונפליקט הזוגי ולגבי כמה אירועים מוקדמים יותר שהתרחשו בילדותו, עימם התקשה ביותר להתמודד.

לאחר שהשתחרר מבית החולים נמשכו הפגישות הזוגיות. הקונפליקט הזוגי הפך מרכזי ומרת כי רצתה להתגרש. יחסיה עם ברברה השתפרו והיא חשה שעדיף יהיה אם תתגורר לבדה עם ילדיה. מרת כי אמרה שהיא אינה מעוניינת ביחסי-מין והאשימה את בעלה ביצרים עזים. היא תיארה כיצד נהגה לשכב קפואה לצידו במיטתם בלילה בשעה שאזון. היא נעלה ממעשיו אך מעולם לא העירה לו על כך. מר כי פחד להתגרש. הוא ראה באשתו דמות אם טובה ביותר אך נוקשה ואשת עקרונית ורצה להציל את נישואיהם. הוא ראה עצמו כאדם חלש שיכול היה להציג עצמו כחזק אך חש חסר-בטחון במעמקי בטנו. הוא היה מסוגל לחודות שאיזוב את אשתו. הוא תאר כיצד נדחף להתעלל על ידי מתחים פנימיים בלתי נשלטים וכיצד לא היה מסוגל להימנע מכך, למרות שידע שמעשיו פסולים.

ברגע בו טופלו הקונפליקטים הזוגיים במידה רבה, רצתה מרת כי מעט זמן לעצמה כדי שתוכל להתחיל על עתידם של הנישואים. היא עזבה את הבית והתגוררה שלושה שבועות עם אחותה כדי לחשוב על עתידה. בנקודה זו נכנס מר כי לפאניקה, מכיוון שפחד מאד שיאבד את אשתו. בשובה לאחר שלושה שבועות החליטה מרת כי להישאר עם בעלה והתרפיה הזוגית נמשכה.

13. כינון מחדש של יחסי האב ובתו

לאחר שטופלו התפקודים הלוקניים שביחסי האב והאם וביחסי האם והבת, ניתן

היה לעבוד ישירות על היחסים שבין ברברה ואביה. במהלך התרפיה, זכתה ברברה באם מבטיחה יותר וקרובה יותר מבחינה רגשית. הדבר הכשיר את הדרך למר כ' ולברברה לעבוד על יחסי אב-בת ללא התעללות, יחסים הולמים יותר מבחינה רגשית.

ההתעללות המינית לא רק הפחידה את ברברה ביותר. לפעמים היא חשה גם מגורה ומבולבלת מאד. לאחר שהפגינה כעס ומרידות רבים דרשה ברברה שאביה יראה ויכיר בה כאדם בפני עצמה. מר כ' התקשה ביותר להאזין לבתו מבלי להפריע לה או להגן על עצמו. כאשר שוחח עם ברברה על יחסיו שלו עם הוריו התרחש שינוי אמיתי. מר כ' הפך למבוגר דואג הרבה יותר עבור בתו. לקראת סוף התרפיה, חשה ברברה בטוחה יותר עם אביה. היא החלה לתת בו אמון והיתה מסוגלת לנהל עימו יחסים רגשיים מבלי לפחד שיתעלל בה מינית פעם נוספת.

כאשר שבה ברברה לביתה ערכו היא והוריה הסכם על-פיו לא ישאר מר כ' לבדו עם ברברה בביתה. הן ברברה והן אביה חששו לגבי תגובתם זה כלפי זה והם חשו לא-בטוחים להיות לבדם ללא נוכחותו של אדם שלישי. אולם, יחסיה של ברברה עם אימה היו קרובים הרבה יותר ויחסיה עם בני גילה השתפרו, וכאשר מצאה לה חבר, הפך אמצעי זהירות זה מיותר.

6.3 מנגנונים בסיסיים בתהליך התרפויטי

6.3.1 מומנטום תרפויטי בעבודה עם צמדים

במשך התרפיה עם משפחות בהן מתרחשת התעללות מינית בילדים, עובר לעתים קרובות כל צמד המורכב מהורה וילד שלבים של תוקפנות עזה העשויה להיות מכוונת פנימה כדיכאון ונסיונות התאבדות או להתבטא באופן חיצוני כעוינות גלויה כנגד שאר בני המשפחה.

בצמד המורכב מהאם והילדה, העשוי תחילה להיראות כמכיל את היחסים הפחות בעייתיים מכל, עשויה להתפתח דינמיקה שלילית בלתי צפויה שהיא עמוקה ונסתרת ביותר. במשבר החשיפה מנסות לעתים קרובות האם והבת להתקרב זו לזו. מאוחר יותר, מתגלים ביניהן קונפליקטים נסתרים וחמורים. העוינות ההדדית עשויה להתקיים עד אשר נושאי האכזבה של הילדה מאימה על כך שלא הגנה עליה ונושאים של יריבות רגשית ולעתים מינית נפתרים באופן תרפויטי (ראה תרשים 6.2).

בשלב מסויים בתרפיה, עשוי קשר הסודיות שבין האב והילדה במשך ההתעללות

להפוך לעוינות גלויה של הילדה כלפי אביה. הילדה תתרחק אז מאביה, קרוב לודאי, עד אשר יימצא פתרון תרפויטי לקונפליקט שביניהם ויטופלו נושאים של אמון וסיעוד רגשי הולמים (ראה תרשים 6.2).

ניתן למצוא שני דפוסי תגובה שונים בטיפול בוג הנשוי. האם עשויה להתייבב מייד לצד בעלה ולחבור עימו כנגד הילדה, כדי למנוע את התפוררות המשפחה וקונפליקט זוגי יצוץ רק מאוחר יותר בתרפיה. בניגוד לכך, עשויה האם לדחות ללא דיחוי את בעלה ולאיים בגירוישים. הדפוס הראשון יתרחש קרוב לודאי במשפחות בהן משמשת ההתעללות המינית לוויסות קונפליקט זוגי; הדפוס השני מתפקד כהימנעות מקונפליקט (ראה "התהליך המשפחתי", פרק 3).

התקדמות תרפויטית מושגת בתהליך דיאלקטי מתמשך בו מרחיקים עצמם צמדים של בני המשפחה זה מזה במסגרת קונפליקט ושבים ומתקרבים ברמות שונות. נסיונות שני בני משפחה להתקרב זה לזה ברמה אחת גורמים לעתים קרובות לקונפליקט ולחתרוקות בצמד אחר ברמה אחרת. לדוגמה, כאשר הילדה מאשימה את האם שהיא אם רעה מכיוון שלא מנעה את ההתעללות, עשוי האב לחבור לאם ולהגן עליה. כאשר, בתהליך מתמשך של תרפיה, הקונפליקט בין הילדה וההורים הופך פחות אינטנסיבי, אפשר והורים לא יוכלו להמשיך ולשמר את הברית ההורית ההרמונית שלהם, וקונפליקט זוגי גלוי יתגלע ביניהם. הנסיונות להשיג הרמוניה הורית מסתיימים אז בהופעתו המואצת של קונפליקט זוגי. טבעו של המומנטום הזה, המתכנס מאחורי התהליך המשפחתי התרפויטי המתפתח, הוא המרחיק במהרה את מרכז הטיפול מהתעללות המינית עצמה אל הבעיות האינדיווידואליות הבסיסיות ואל התהליך המשפחתי המשולב, כפי שתואר בדוגמה של משפחת כ'.

6.3.2 קונויה זוגית כנגד הצלע השלישית של משולש ההתעללות

נסיונות לחבל בהתערבות תרפויטית ראשונית עשויים למצוא בטיב בקונויות זוגיות שונות במשולש הורים-קורבן כנגד בן משפחה אחר, הוּפך או לשעיר לעזאזל. האם עשויה לחבור עם האב כדי לסלק את הילדה המתוארת אז כ"כלבה סקסית" וכמקור כל הדשע המוסרי במשפחה, או האם עשויה לחבור עם הילדה כנגד האב. הנתפס כ"פושע" וכמפלצת. הייתי עד גם למקרה בו ניסו האב והילדה לחבור יחד כנגד האם. אם מצליחה הקונויה הראשונה, תהפוך ההתערבות התרפויטית הראשונית להתערבות-הגנה ראשונית שבסופה תורחק הילדה מהמשפחה. אם מצליחה הקונויה השנייה, היא תחיש התערבות ענישה ראשונית, שבמסגרתה יורחק האב מהמערכת התרפויטית. בני המשפחה עשויים לעשות שימוש בשתי קונויות אלה כדי לחבל בהתערבות התרפויטית הראשונית (ראה תרשים 6.2).

6.3.3 בני המשפחה מנסים לעזוב את התרפיה

הדחק והקונפליקטים הטעונים כל כך מבחינה רגשית במשפחות בהן מתרחשת התעללות מינית בילדים גורמים בהכרח לסיונות חוזרים ודחופים מצד בני משפחה שונים לעזוב את התרפיה. במאמץ לשנות את כיוון ההתערבות עשויים בני משפחה לברוח, לבצע נסיונות התאבדות, לפתח סימפטומים פיזיים, לנסות לשחד או לפתות את התרפיסט או לסרב בהחלטיות להשתתף בתרפיה. חשוב ביותר להתכונן מראש לאפשרות זו. אנשי מקצוע אחרים צריכים להיות מודעים לכך והם צריכים להיות מוכנים לספק גיבוי המסוגל להתמודד עם נסיונות אלה מצד המשפחות במשבר לברוח מהתרפיה, וזאת כדי להימנע מקונפליקט-בין-נציגים בקרב אנשי המקצוע בתוך הרשת המקצועית. (ראה "המשפחה והרשת המקצועית", פרק 4, "ההליכים בין-מקצועיים", 5.1 "טבעה האינטראקטיבי של המוטיבציה", 2.4.1).

הורים נוטים להגיב באופן שונה. תגובת האבות לחשיפה היא לעתים קרובות הכחשה מיידית, אלמות או בריחה מפני קבלת האחריות. בזמן התרפיה הם עשויים לפתח סימפטומים פסיכוסומטיים ולהימלט באמצעות מחלות גופניות. חשוב להיות מודע לכך שלפעמים נראה כי קל יותר לאבות, במיוחד במשפחות בהן קיימת הימנעות מקונפליקט, להימלט מייד לאחר החשיפה בדרכים קיצוניות, קיצוניות עד כדי התאבדות. אמהות דוחות תחילה כל מחשבה על תרפיה הכוללת את המתעלל. בשלבים מאוחרים יותר צריך התרפיסט להיות מוכן לדיכאון מצד האם, למחשבות התאבדות ולרצון האמהות להפסיק כל תרפיה שהיא, ובכלל זה סיוע לילדה, כאשר נושאים של הגנה אימהית וקונפליקט בחיי הנישואים הופכים מרכזיים בתרפיה.

הילדים נקרעים בין הוריהם באמצעות קונפליקטים חמורים של נאמנות. כאשר השינויים האישיים המתרחשים בילדה במסגרת התרפיה אינם מלווים בשינויים במשפחה, עשויה הילדה לאיים על דפוס המשפחה הלקוי הקיים והיא עשויה לחשוש מלהמשיך בתרפיה. הילדה עשויה להרגיש אז כי קל יותר להצטרף מחדש למערכת הסודיות וההכחשה של המשפחה, במחיר הקרבה עצמית של תפיסת המציאות של ההתעללות המינית, מאשר לעבוד על הבעיה שלה עצמה במסגרת התרפיה, במחיר הפיכתה לשעיר לעזאזל ואובדן המשפחה.

לעתים קרובות אנו מוצאים התנלעות קיצונית אצל מתבגרים במשך התרפיה כולה. התנלעות המתבגרים כוללת התנהגות מינית, נטילת מנות יתר של סמים, חיתוך ורידי ידיהם והפגנת מנעד עצום של סימפטומים התנהגותיים ופסיכיאטריים תפקודיים ופסיכוסומטיים. בניגוד לכך, הם עשויים לנסות ולשכנע את עצמם ואת הסובבים אותם שלא ארע דבר וכי הטענות בדבר התעללות מינית היו מבוססות על

פנטזיה ותו לא. במקרים אלה חשוב ביותר לשוב לנקודות התייחסות שכוננו קודם לכן, כגון פגישת קבלת אחריות או פגישת קבלת אחריות הנערכת ללא נוכחותו של המתעלל, אשר כוונתו את עובדות ההתעללות המינית ואת ההתעללות המינית כעובדה וכמציאות חיצונית. (ראה "פגישת המשפחה הראשונה כפגישה שמטרתה קבלת אחריות ויצירת-מציאות", 9.11; "פגישה משפחתית ללא נוכחות המתעלל, וכינון אחריות המתעלל להתעללות", 9.13).

6.3.4 קנוניה משפחתית נגד הטיפול

לעתים קרובות, לאחר משבר החשיפה הראשוני, קושרת המשפחה כולה קשר כנגד הרשת המקצועית כדי להימנע מכל שינוי ביחסי המשפחה. משמעות הדבר אינה בהכרח שהמשפחה תכחיש שארעה התעללות מינית. התרפיה נדחית בטיעון שכל הבעיות נפתרו כעת ושהמשפחה חשה מאושרת יחד. תגובה זו תימצא בסבירות גבוהה במשפחות בהן משמשת ההתעללות המינית לשם ויסות קונפליקט. בנקודה זו ייתכן ויהיה צורך בתמיכתן ובסמכותן של סוכנויות חוק ומשפט כדי לתמוך בהתערבות תרפויטית ראשונית ולהביא את ההורים, ובמיוחד את המתעללים, אך לעתים גם את האמהות, חזרה לתרפיה.

6.4 מסודיות לפרטיות

המעבר מסודיות לפרטיות הוא אחת מהמטרות התרפויטיות החיוניות בהתעללות המינית בילדים כתסמונת של סודיות והתמכרות (ראה "תסמונת של סודיות", 2.1; "תסמונת של התמכרות", 2.2; "התהלך הפרטי בהקשרו" 2.4). יכולתה של הילדה לשים את ההתעללות המינית כמציאות הינה תנאי מקדים הכרחי לצורות תרפיה מקבילות המעריכות מחדש את ההתנסות, הבלבול, הרגשות והפנטזיות הכרוכים בהתעללות. המעבר מסודיות לפרטיות מציב בעיות שונות ברמות שונות.

6.4.1 התחום החברתי והתחום המשפטי

חשוב להגן על זכותה של הילדה לפרטיות כאשר נחשף סוד ההתעללות המינית בתחום המשפטי ובתחום החברתי. הצורך בהגנה על פרטיותם של הילדים מקובל להחלט בבתי המשפט אך לעתים קרובות קשה ביותר להשיגו בהקשר החברתי. אפשר ויהיה זה בלתי אפשרי להגן על פרטיות הילדה כאשר המשפחה-נשאת

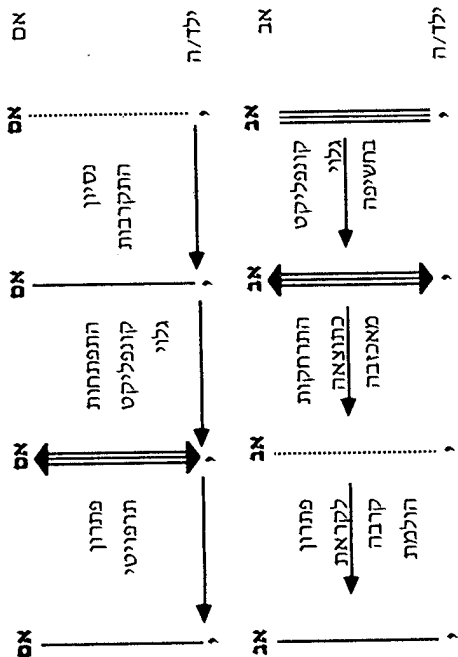
באותו הבית או באותה שכונה בה נחשפה ההתעללות. התערבות המשטרה או דיווחים שעוריייתיים על ידי עיתונות מקומית מקשים ביותר על חיסיון זהותה של הילדה. חשוב במידה שווה לחשוב בזיהרות מירבית על חיסיון, כאשר מועברים קורבנות ההתעללות המינית למעונות ילדים או נמסרים לאומנה. (ראה "העברת הקורבן למעונות ילדים", 10.2; "עבודה עם הורים אומנים", 12.17).

6.4.2 התהליך הבין-מקצועי

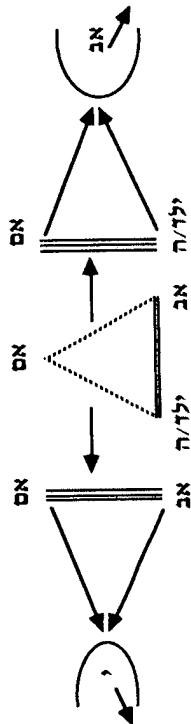
יש צורך להגן על הזכות לפרטיות ברשת המקצועית כל עוד לא מחייב חשד מבוסס היטב את תכנון ההתערבות בפגישה הקודמת להתערבות. ברמה של חשד ראשוני, ייתכן ויהיה צורך בהתייעצות אבחונית בין-מקצועית אוניברסיטית (ADIC) כדי להגן על פרטיות הילדה מפני התערבות מוקדמת ומהירה מדי (ראה "חשד ראשוני, חשד מבוסס וחשיפה חלקית", 8.3; "הפגישה הקודמת להתערבות", 8.7; "הכנת עמיתים לחשיפה המתקדמת", 8.13; "התייעצות אבחונית בין-מקצועית אוניברסיטית", 8.4). בתהליך הבין-מקצועי משתקפת זכותה של הילדה לפרטיות בהתייבבותם של אנשי המקצוע לשמור על חיסיון. הזכות לחיסיון מפני אנשי מקצוע עמיתים הינה בעלת השפעה כפולה על הרשת המקצועית. היא מניחה על פרטיות הילדה והמשפחה מפני התערבויות מוקדמות ובלתי-הולמות. בשלב של חשד ראשוני היא מגבירה לעתים קרובות את המוטיבציה ואת הנכונות של אנשי המקצוע בתחום הבריאות, של הצוות החינוכי ושל התרפיסטים לשתף פעולה בגישה רב-מקצועית להתעללות המינית בילדים.

פחדם של תרפיסטים, רופאים, אחיות ושל הצוות החינוכי שהחיסיון יופר מוקדם מדי מובילה לעתים קרובות לקנוניה של אנשי מקצוע אלה ולא-חשיפה על ידם. אנשי מקצוע רבים פוחדים מאד, ובצדק, שברגע בו יסירו את החיסיון מפני אנשי מקצוע אחרים תאבד כליל השליטה במצב. הם חוששים שהמידע שלהם ישמש לשם תגובות-פעולה לא-תרפויטיות, בלתי-הולמות, מוקדמות ומזיקות העשויות לחובל להגנה-המעוררת-התעללות ולמעט-פגיעה-המעוררת-פגיעה. (ראה "התהליך הבין-מקצועי בהקשרו", 5.2).

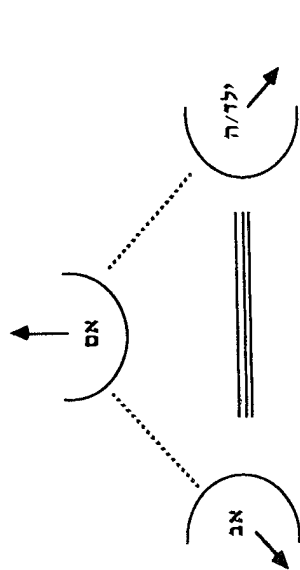
אנשי מקצוע בתחום הרפואה, החינוך והתרפיה חוששים גם שתגובות הורים לחשיפה מוקדמת יובילו לפעולות משפטיות כנגד איש המקצוע שחשף את ההתעללות. אנשי מקצוע רבים יפתחו מוטיבציה גבוהה יותר, ברגע שזכותו של הקורבן לפרטיות, המובעת בזכותם של אנשי המקצוע לקיים התייעצות אבחונית בין-מקצועית אוניברסיטית נשמרת, עד אשר כל אנשי המקצוע הסכימו שחשד מבוסס

(א) תהליך התרחקות והתקרבות במשך התרפיה

(ב) קנוניה של צמד כנגד בן משפחה שלישי במשולש

(ג) נסיון לברוח מהתהליך התרפויטי

תרשים 6.2 מנגנונים בסיסיים בתהליך התרפויטי במשפחות בהן מתרחשת התעללות מינית בילדים

היטב מחייב אותם להתערב. (ראה "משבר החשיפה - משבר אנשי המקצוע והמשבר המשפחתי", 8.1; "צעדים בהתערבות במשבר החשיפה", 8.2; "שלושה סוגי התערבות בסיסיים", 4.1).

6.4.3 התהליך המשפחתי

המפתח ליכולתה האינדיווידואלית של הילדה להתמודד עם חילול הפרטיות של גופה ונפשה טמון בחשיפת הסוד בהקשר המשפחתי. בהתערבות התרפויטית הראשונית, מתוכננות צורות תרפיה מקבילות כדי למנוע סודיות בתוך המשפחה. תכלית ההתערבות התרפויטית הראשונית היא להעניק זמן ומרחב להתפתחות פרטיות נאותה עבור הקורבן והחורים. התקשורת הגלויה בין כל התרפויטים המעורבים משמשת למנוע סודיות כתוצאה של התהליך האוניברסלי של פיצול ודיסוציאציה בהתעללות המינית בילדים. החיסיון המוסכם והמובטח לבני המשפחה באופני התרפיה השונים משמר את החיסיון המבטיח את התהליך התרפויטי בפגישות הקבוצתיות ובתרפיה פרטנית ללא סודיות כתוצאה מפיצול. (ראה "צורות תרפיה מקבילות", 7.1; "מסודיות לפרטיות", 6.4).

6.4.4 התהליך הפרטי

במעבר מסודיות לפרטיות, מתחילה הילדה הקשורה למתעלל במסגרת מעטה הסודיות של ההתעללות המינית, לפתח אוטונומיה אישית ותחושת עצמי. המרחב החיצוני הניתן לשם חשיבה והתקשרות בתרפיה יוצר את המרחב הפסיכולוגי הפנימי לשם התפתחות פרטיות העצמי, כהשתקפות של אינטגרציה ואינדיווידואציה בתהליך התרפויטי, מן המיזוג ומעורבות היתר הפוגעים בתפקוד הלקי, בין הילדה למתעלל, בהתעללות המינית בילדים כתסמונת של סודיות והתמכרות. (ראה "התעללות מינית בילדים כתסמונת של סודיות, והתמכרות", 2.1, 2.2; "עבודה קבוצתית עם ילדים", 7.2; "יעוץ ותרפיה פרטניים", 7.3).

המעבר מסודיות לפרטיות צריך במקרים רבים להיתמך על ידי שינויים חיצוניים הדורשים לעתים קרובות יצירת זמן ומרחב בתקופת ההפרדה הזמנית של המתעלל מן הקורבן לאחר החשיפה. המרחב החיצוני והזמן לפרטיות מספקים מבנה עבור התפתחות העצמי באמצעות צורות תרפיה מקבילות בהתערבות התרפויטית הראשונית. (ראה "תרפיה משפחתית וגישה משפחתית", 6.1; "מטרות וצעדים בהתערבות תרפויטית ראשונית", 6.2; "צורות תרפיה מקבילות", 7.1).